

Book Review

El tractament integrat de les llengües, coordinat per O. Guasch (2010).
Barcelona: Graó. (178 pp.). ISBN: 978-84-7827-991-3

Anna Maria Méndez i Navarro, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, Espanya

(Ressenya rebuda el 21 d'octubre de 2011)

La presència d'un mínim de tres llengües en els currículums actuals de les administracions educatives dels territoris de parla catalana respon fonamentalment a dos fets: per una banda, a la situació de contacte entre llengües que es dona en aquestes terres, i per una altra, a la valoració i la promoció a nivell europeu del plurilingüisme com a objecte comú en l'educació de tots els escolars (Moore, 2006). L'assoliment d'aquesta formació lingüística bàsica s'ha de garantir, a més, en contextos escolars de gran diversitat lingüística, social i cultural. De manera que el tractament de les llengües a les aules esdevé un gran repte que, avui més que mai, requereix de la planificació global i coordinada del seu ensenyament i aprenentatge.

Les dificultats que plantegen als centres d'infantil, primària i secundària la gestió d'aquesta realitat motivaren les "Jornades sobre l'ensenyament integrat de les àrees de llengua" el maig de 2009, organitzades pel Grup GREAL de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona. El volum que ressenyem és justament fruit dels treballs que es presentaren en les jornades.

El llibre recull set articles, precedits per una molt bona introducció del coordinador de la publicació. En aquesta introducció, Guasch descriu molt acuradament la situació que justifica la necessitat de tractar de forma integrada les àrees de llengua. Explica també l'atenció que a aquesta qüestió se li va donar ja als anys setanta a Anglaterra, als anys vuitanta a França, i als anys noranta a diferents territoris de l'estat espanyol arran de la reforma curricular de la LOGSE, així com els motius que han pogut influir en el fet que no s'acabi d'arribar a un consens sobre com ha de ser el disseny d'un model de tractament integrat de les àrees de llengua.

Dels set articles que conformen el volum, tres tenen un caràcter fonamentalment teòric i quatre són de tipus pràctic. D'entre els articles de caire teòric destaquen

especialment el del mateix Guasch, que porta per títol “Plurilingüisme i formació lingüística dels escolars” i el de Trévis, que es titula “Apostar per la inevitable activitat metalingüística dels estudiants en l’ensenyament de les llengües”.

L’article de Guasch, que és el que obre el llibre, posa de relleu com en currículums on hi ha com a mínim tres llengües, i en un context de gran diversitat, no n’hi ha prou d’abordar l’ensenyament integrat de les llengües a partir dels usos de la llengua a les àrees curriculars. Es fan necessaris espais coordinats en què, a més d’instrument, la llengua sigui objecte de coneixement. És a dir, que cal que hi hagi un àmbit curricular específic en què es tractin de manera sistemàtica la llengua i el seu ús. L’autor també defineix sistemàticament les particularitats del coneixement dels parlants plurilingües en relació als parlants monolingües i argumenta que la competència comunicativa dels parlants plurilingües no és una simple suma de monolingüismes, sinó una síntesi singular de coneixements influïda per variants diverses relacionades amb les llengües conegudes i emprades, i els seus contextos i modalitats d’ús, en la línia de Cook (1992) i Cenoz i Genesse (1998). L’autor argumenta que en l’escola catalana, on s’ensenyen, aprenen i hi conviuen diverses llengües, aquest fet no es pot obviar i, per això, novament advoca per tractar les llengües de forma global i coordinada i no com a compartiments estancs. Finalment Guasch proposa quatre àmbits d’atenció en la planificació de l’ensenyament integrat de les llengües: el processament de l’ús de les llengües, el coneixement de les situacions discursives i dels gèneres de text, la continuïtat entre l’ús lingüístic i la reflexió metalingüística i el coneixement de la diversitat lingüística i les actituds lingüístiques. Aquests quatre àmbits, a més, van ser el punt de referència a l’hora de dissenyar les jornades abans esmentades, i per tant, bona part dels articles recollits al volum giren al seu voltant. Aquest fet també explica la importància del text de Guasch dins del llibre.

L’article de Trévis posa de relleu que, en el context d’aprenentatge de llengües estrangeres, la llengua esdevé especialment objecte d’atenció i el desenvolupament de la consciència metalingüística està relacionat amb el desenvolupament de les habilitats necessàries per afrontar situacions d’alta demanda cognitiva, com la de controlar l’ús lingüístic en una llengua que no és la familiar. Així ho han destacat nombrosos estudis, com ara els de Bialystok (1986 i 1988) i Galambos i Goldin-Meadow (1990), dels quals es desprèn que és inevitable plantejar-se la utilització eficient de l’activitat

metalingüística a l'aula. L'article també tracta el problema dels graus de consciència metalingüística que impliquen les verbalitzacions espontànies que acompanyen l'ús de la llengua, i que faciliten la construcció d'aquest mateix ús. Una qüestió molt controvertida que ha estat àmpliament debatuda per autors com Culioli (1990) i Karmiloff-Smith (1986 i 1992). Trévisé igualment destaca la necessitat d'establir unes nocions i una terminologia interlingüístiques bàsiques quan s'aborda simultàniament l'ensenyament i aprenentatge de diverses llengües.

El tercer i últim dels articles de caràcter teòric és de Grenfell i Harris i es titula "Estratègies interlingüístiques dels aprenents de llengües". Els autors fonamentalment tracten de la transferència d'alguns tipus de coneixements en l'aprenentatge de la primera, la segona i la tercera llengües, d'acord amb els estudis de les hipòtesis de la competència subjacent comuna i del desenvolupament interdependent de Cummins (1979 trad. 1983). Tot i que l'estudi de les estratègies que utilitzen els escolars per establir ponts entre les diverses llengües que coneixen és fonamental i no podia faltar en un volum com aquest, la redacció de l'article és, des del nostre punt de vista, massa complexa, fet que li resta impacte.

Quant als articles de tipus pràctic, són especialment interessants els articles de Ferrer i Rodríguez, que es titula "Activitats discursives i gèneres de text com a marc d'integració de les llengües", i el de Lemus, que porta per títol "Les actituds lingüístiques". L'article de Ferrer i Rodríguez està basat en l'experiència de les autores en un projecte de programació integrat per a les àrees de llengua catalana i llengua castellana que s'implementà en aquelles escoles i instituts que participaren en l'experimentació de la LOGSE al País Valencià. En el context d'aquesta experiència, les autores situen el tractament integrat en la perspectiva de l'activitat discursiva i proposen articular-la al voltant de la noció de gènere de text, que té les seves arrels en els treballs de Bakhtin (1979). L'article se centra especialment en la presentació de maneres diverses d'organitzar la diversitat discursiva com a marc d'integració en un currículum comú i estableix els usos que es treballaran en cada llengua, quan i com. Se'ns ofereixen dos exemples de programacions conjuntes a l'ensenyament secundari: una per a segon de Batxillerat i una altra per a primer d'ESO. Val a dir que ambdues programacions es presenten en forma de taules molt ordenades i sintètiques, de gran poder il·lustratiu.

L'article de Lemus posa de relleu la necessitat de treballar a l'aula, com a context socialitzador, la situació del contacte entre llengües i el coneixement de les comunitats que les parlen. En aquest marc, l'autor exposa amb detall una experiència a secundària en què l'aula esdevé un espai en el qual tenen lloc processos de discussió i reflexió sociolingüístics que afavoreix la construcció de valors democràtics lligats al respecte per la diversitat lingüística i cultural. L'experiència es basa en el plantejament de dilemes als escolars i té com a referents: la Declaració universal dels drets humans (1948), la Declaració universal dels drets lingüístics (1996), i des d'un àmbit normatiu, el desplegament legislatiu actual. Especialment interessant d'aquesta experiència és el fet que, en el seu si, connecten les competències pròpies de l'àmbit de llengües i les competències d'aprendre a aprendre i social i ciutadana. També hem de destacar que els casos que es tracten fan referència a problemàtiques quotidianes que s'expressen i es contenen en diferents tipus de text. Trobem a faltar, però, que el debat i la reflexió només se situïn en l'àmbit de l'aula i no es traslladin també als àmbits del centre i, molt especialment, de l'entorn. Iniciatives com els Plans Educatius d'Entorn, iniciats l'any 2005 a instàncies del Departament d'Ensenyament i dels ens locals, s'han mostrat com a espais idonis per situar accions encaminades a la promoció i al respecte per la diversitat lingüística.

Els altres dos articles de tipus pràctic coincideixen en assenyalar la reflexió explícita, decidida i compartida sobre l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües com a única via per avançar en la planificació global i coordinada de les llengües. Els dos treballs tracten aquesta temàtica a partir d'estratègies oposades però complementàries. A "Desconstruir per tornar a construir: la construcció conjunta d'una metodologia per al tractament integrat de les llengües als centres", Esteve ofereix una proposta programàtica basada en la pràctica reflexiva que s'experimenta amb èxit dins del Pla de Formació i Desenvolupament del Personal Docent del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya des de l'any 2005. Aquesta proposta incorpora els passos que cal seguir per tal que el professorat dels centres educatius arribin a compartir uns mateixos plantejaments metodològics per a l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües. Ruiz, per la seva banda, a "El tractament integrat de les llengües. Construir una programació conjunta", detalla la llarga i dilatada experiència de l'equip de treball del Berritzegune BOO de Bilbao. En l'article es descriu com, a partir de modalitats diverses segons els contextos d'intervenció i en qualitat d'assessors de

centres educatius, els membres del grup donen suport al professorat en la construcció de programacions conjuntes de llengües. La proposta es basa en tres grans eixos: la reflexió teòrica, l'anàlisi de la pràctica i la modificació de la programació que ja implementa la institució escolar en concret.

En definitiva, el volum ressenyat ofereix, en la seva totalitat, tant un marc teòric sòlid des del qual concebre una formació lingüística global, com experiències pràctiques reeixides que donen punts de referència a professors/es i altres professionals del món de l'educació per a una millora de la planificació de l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües.

Referències bibliogràfiques

- Bakhtin, M.M. (1979). *Estética de la creación verbal*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Bialystok, E. (1986). Factors in the growth of linguistic awareness. *Child Development*, 57, 498-510.
- Bialystok E. (1988). Levels of bilingualism and levels of linguistic awareness. *Developmental Psychology*, 24, 560-567.
- Cenoz, J., & Genesee, F. (eds.) (1998). *Beyond bilingualism: Multilingualism and multilingual education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Cook, V.J. (1992). Evidence for multi-competence. *Language Learning*, 42(4), 557-591.
- Culioli, A. (1990). *Pour une linguistique de l'énonciation*. París: Ophrys.
- Cummins, J. (1983). Interdependencia lingüística y desarrollo educativo de los niños bilingües *Infancia y Aprendizaje*, 21, 37-61. [1979]
- Declaració Universal dels Drets Humans (1948).
- Declaració Universal dels Drets Lingüístics (1996)
- Galambos, S., & Goldin-Meadow, S. (1990). The effects of learning two languages on levels of metalinguistic awareness. *Cognition*, 34, 1-56.
- Karmiloff-Smith, A. (1986). From meta-processes to conscious access: Evidence from children's metalinguistic and repair data. *Cognition*, 23, 95-147.
- Karmiloff-Smith, A. (1992). *Beyond modularity*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Moore, D. (2006). *Plurilinguisme et école*. Paris: Didier / CREDIF, Collection LAL.

Referència de l'autora:

Anna Méndez i Navarro té un Màster en Investigació en Didàctica de la Llengua i la Literatura per la Universitat Autònoma de Barcelona. Compagina la seva tasca com a psicopedagoga en l'EAP B-44 de Cerdanyola del Vallès amb la docència al Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura, i de les Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment inicia la seva tesis doctoral sobre la capacitat de reflexió de la llengua dels parlants plurilingües, sota la direcció del Dr. Oriol Guasch Boyé i la Dra. Rosa Gil Juan.

Email: annamaria.mendez@uab.cat